

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Меркулова О. В.

**ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА ПРАКТИКА:
методичні рекомендації
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
напряму підготовки "Філологія"
професійного спрямування "Українська мова і література"**

**Запоріжжя
2017**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Меркулова О.В.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА ПРАКТИКА:
методичні рекомендації
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
напряму підготовки "Філологія"
професійного спрямування "Українська мова і література"

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № від

Запоріжжя
2017

УДК: 811.161.2 : 81'28 (075:8)

Меркулова О. В. Діалектологічна практика: методичні рекомендації для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки “Філологія” професійного спрямування “Українська мова і література” / Оксана Володимирівна Меркулова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2017. – 48 с.

Пропоновані методичні рекомендації з діалектологічної практики для студентів другого курсу філологічного факультету покликані заповнити прогалини навчальної літератури курсу “Українська діалектологія”. Програма практики передбачає набуті теоретичні знання перевести на практичний рівень застосування. Методичні рекомендації допоможуть студентові в збиранні та описі діалектного матеріалу із урахуванням досягнень вітчизняної й зарубіжної діалектології.

Рецензент Мацегора І. Л., кандидат філологічних наук, доцент

Відповідальний за випуск Білоусенко П. І., доктор філологічних наук, професор

ПЕРЕДМОВА

Курсу української діалектології належить особлива роль у підготовці майбутніх спеціалістів-філологів. Він вивчає діалектну мову (мовлення), її територіальну диференціацію, місцеві різновиди (варіанти) в їх сучасному стані та історичному розвитку. Опанування цієї навчальною дисципліною необхідне для розуміння тих змін у мові, які відбулися впродовж її історії. Територіальні варіанти мови часто зберігають мовні риси, які з тих чи інших причин не збереглися в мові літературній. Ці риси, зберігаючись у говорах, допомагають осягнути шляхи формування літературної мови, про що, зокрема, наголошував А.Залеський: “...На сучасному етапі розвитку фонологічної системи української літературної мови при рекомендації будь-якої орфоепічної норми треба виходити не тільки з наявності рекомендованої фонетичної особливості в південно-східному діалектному ареалі, а обов’язково слід ураховувати ступінь поширеності її в усіх інших українських говорах. Вивчення історії становлення орфоепічних норм української літературної мови свідчить, що тільки ті фонетичні явища, які властиві більшості народних говорів, мають шанси стати нормативними: вузько ж локальні за своїм походженням явища, незважаючи навіть на те, що вони могли вже бути кодифіковані й мати ранг орфоепічних, поступово зникають, витісняючись більш поширеними й частіше вживаними” [Залеський 1977, с. 93].

А ще вивчення діалектології має для підготовки висококваліфікованих фахівців важливе теоретичне й практичне значення, бо дає необхідну теоретичну і практичну базу для глибокого розуміння шляхів формування літературної мови, підготовляє їх до розуміння й поглибленого вивчення історичних явищ української мови.

Вивчається діалектологія на другому курсі філологічних факультетів університетів (спеціальність – 6.030500 “українська мова і література”). Програма з української діалектології передбачає ознайомлення студентів з основними поняттями діалектології, її предметом, завданням, значенням, описом структурних рівнів мови, членуванням української мовної території на діалектні групи і говори, методами збирання і дослідження діалектних матеріалів.

Програма курсу «Українська діалектологія» передбачає також проходження студентами двотижневої практики. Свого часу студентські діалектологічні експедиції зібрали значний говірковий матеріал, що був використаний при укладанні Атласу української мови [Атлас Т.1-III].

Мета й завдання діалектологічної практики

Навчальна **мета** діалектологічної практики: ознайомлення студентів з живим діалектним мовленням та з методами збирання діалектних матеріалів. Наукова мета – закріплення теоретичних знань і переведення їх на практичний рівень застосування: збирання матеріалів для написання курсових, дипломних та монографічних досліджень, укладання регіональних діалектних словників,

лінгвогеографічних атласів тощо. Важливий науковий напрям діалектологічної практики – збір діалектних матеріалів до Лексичного атласу української мови.

Відділ діалектології Інституту української мови НАН України координує роботу вишів щодо збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови.

Чому потрібно записувати й вивчати народну мову, виявляти її місцеві особливості? Мова постійно розвивається. “Еволюція мови – закономірний напрямлений процес історичних змін у сфері мовної діяльності певного мовного колективу” [Мельничук 2000, с. 153]. “Жоден носій мови не може ні безпосередньо спостерігати, ні уявити собі мову в її повному обсязі, оскільки вона є нескінченим у часі і необмеженим у просторі процесом діяльності” [Мельничук 2000, с. 319]. Власне, це зумовлює ретельно фіксувати все те специфічне, що є в мовленні сучасних українських говірок, бо згодом вони можуть безслідно зникнути для науки, для майбутніх поколінь, стануть частиною історії нашої духовної і матеріальної культури.

Записуючи народну мову, вивчаючи сучасні діалекти студенти, вчені-діалектологи не тільки фіксують мовні явища на певному часовому зрізі, але й працюють на майбутнє науки, поповнюючи український діалектний фонофонд [Гриценко та ін. 2004].

Укладання Лексичного атласу української мови (ЛАУМ) передбачає широке вивчення лексики українських народних говорів. Базою для його укладання слугуватимуть записи відповідей на 3611 запитань, побудованих за диференційними ознаками, програми-питальника Й. О. Дзензелівського [Дзензелівський, 1984]. Сітку Атласу становитимуть 1150 населених пунктів.

Програма діалектологічної практики для студентів другого курсу передбачає такі **завдання**:

1) збирання лексичних матеріалів у 40 населених пунктах, які за сіткою ЛАУМ визначені відділом діалектології Інституту української мови НАН України для опрацювання діалектологами кафедри української мови та студентами філологічного факультету Запорізького національного університету за єдиною “Програмою для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови”, яку уклав професор Ужгородського національного університету Й. О. Дзензелівський;

2) записування текстів зв’язного мовлення говірок Запорізької області;

3) записування діалектних матеріалів за спеціальними питальниками;

4) записування вузькодіалектної специфічної лексики часткових діалектних систем для створення словників окремих говірок.

Матеріали, котрі будуть записані як окремі тексти та за допомогою технічних засобів, збагатять не лише регіональну діалектологію новими мовними фактами, але й стануть у нагоді для укладання лінгвістичних карт Лексичного атласу української мови, над створенням якого працюють науковці відділу діалектології Інституту української мови НАН України.

**Сітка населених пунктів Лексичного атласу
української мови, які обстежуватимуться кафедрою
української мови Запорізького національного університету
Запорізька область**

Номер за сіткою	Село	Район
1026.	Августинівка	Запорізький
1027.	Розумівка	Запорізький
1028.	Максимівна	Запорізький
1029.	Михайлівна	Вільнянський
1030.	Павлівське	Вільнянський
1031.	Софіївка	Новомиколаївський
1032.	Барвінівка	Новомиколаївський
1033.	Новоіванівка	Оріхівський
1034.	Омельник	Оріхівський
1035.	Новоданилівка	Оріхівський
1036.	Успенівка	Гуляйпільський
1037.	Дорожнянка	Гуляйпільський
1038.	Дніпрова	Кам'яно-Дніпровський
1039.	Велика Білозірка	Кам'яно-Дніпровський
1040.	Сухоіванівське	Василівський
1041.	Скельки	Василівський
1042.	Мала Білозерка	Василівський
1043.	Любимівка	Михайлівський
1044.	Плодородне	Михайлівський
1045.	Нове	Токмацький
1046.	Долина	Токмацький
1047.	Грушівка	Токмацький
1048.	Чубарівка	Пологівський
1049.	Шевченкове	Пологівський
1050.	Стульневе	Чернігівський
1051.	Просторе	Чернігівський
1052.	Мар'янівка	Куйбишевський
1053.	Благовіщенка	Куйбишевський
1054.	Новоуспенівка	Веселівський
1055.	Широке	Веселівський
1056.	Терпіння	Мелітопольський
1057.	Нове	Мелітопольський
1058.	Воскресенка	Приазовський
1059.	Дівнинське	Приазовський
1060.	Мануйлівка	Приморський
1061.	Лозанівка	Приморський
1062.	Миколаївка	Бердянський
1063.	Долинське	Бердянський
1064.	Михайлівське	Якимівський

1065.

Давидівка

Якимівський

Дніпропетровська область

Мар'янівка	П'ятихатський район
Миролюбівка	П'ятихатський район
Мирне	П'ятихатський район
Адамівка	Криничанський район
Гуляйполе	Криничанський район
Малософіївка	Криничанський район
Петриківка	Царичанський район
Єлизаветівка	Царичанський район
Лобойківка	Дніпропетровський район

Херсонська область

Нововоронцовка	Нововоронцовський район
Золота Балка	Нововоронцовський район
Осокорівка	Нововоронцовський район
Велика Лепетиха	Великолепетиський район
Мала Лепетиха	Великолепетиський район
Князе-Григорівка	Великолепетиський район
Горностаївка	Горностаївський район
Каїри	Горностаївський район
Козачі Лагері	Горностаївський район

На час проведення практики студенти повинні **знати:**

- загальнотеоретичні питання української діалектології;
- методи збирання і дослідження діалектного матеріалу;
- програму практики;
- точну фонетичну транскрипцію.

Пам'ятайте, що не можна записувати й подавати до звіту сумнівний матеріал. Його обов'язково слід перевірити через опитування інших інформаторів.

На час проведення практики студенти повинні **закріпити або набути такі навички:**

- застосовувати набуті знання на практиці;
- організувати самостійну роботу під час практики;
- записувати зв'язні тексти, слова, словосполучення фонетичною транскрипцією;
- добирати потрібних інформаторів;
- спостерігати, вивчати у польових умовах і записувати специфічні риси обстежуваної говірки;
- збирати відомості з історії села, його матеріальну і духовну культуру тощо.

ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Підготовка до практики. Підготовка до діалектологічної практики проводиться під керівництвом викладача, керівника експедиції, і розпочинається з початком нового навчального року із призначенням керівників практики. Керівник діалектологічної практики на розгляд кафедри вносить пропозиції щодо програми, завдання, бази практики, фінансового та матеріального забезпечення (укладання кошторису, технічні засоби, умови проживання, харчування тощо) практики.

На практичних заняттях керівник практики знайомить студентів із завданням діалектологічної експедиції, зі структурою, змістом та основними положеннями “Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови” Й. О. Дзендзелівського та питальниками, що додаються до програми практики. Керівник практики особливу увагу студентів звертає на записування маловідомої матеріальної та духовної культури нашого народу і, зокрема, на історію та побут мешканців Запорізького краю та інших регіонів України в тих населених пунктах, де буде проходити виконання цієї Програми.

Організаційні заходи, навчально-методичне і технічне забезпечення проведення практики обговорюються і надаються студентам на настановчій конференції, яка проходить напередодні практики, а її результати – на підсумковій конференції, дати яких визначаються рішенням кафедри.

Методика запису діалектних матеріалів

Добір інформаторів.

Основним способом вивчення говірки є безпосереднє спостереження підготовленими спеціалістами-філологами усного мовлення її носіїв і фіксація його в записах. Прибувши на місце проходження практики, учасники експедиції прислухаються до місцевої говірки, виявляють її характерні особливості, вивчають склад населення, історичні дані про населений пункт тощо. Встановлюють зв'язок із місцевими органами влади, директором і вчителями місцевої школи. За допомогою вчителів, працівників місцевої ради ведуть вибір інформаторів, що має важливе значення для загальної підсумкової роботи експедиції. Такими повинні бути корінні (щонайменше у третьому поколінні) мешканці села, які не виїжджали на тривалий час, щоб мова їх була типовою для говірки населеного пункту, виразною, без будь-яких вад вимови.

Програма широко орієнтована на традиційну народну матеріальну і духовну культуру, яка значною мірою має спеціалізований характер, тому під час запису такої лексики доцільно використовувати декількох оповідачів, подавати малюнки, фотографії, схематичні зображення та описи реалій. Кожен записаний текст повинен паспортизуватися.

Опитування й записування відповідей.

Збираючи діалектні матеріали, записувач повинен виявити максимум такту й обережності під час роботи з інформаторами. Про мету своєї роботи діалектолог повідомляє, що приїхав вивчати історію села, що збирає відомості про старі звичаї, вірування, вивчає побут, господарство та мову. Налагоджуючи подальші зв'язки, форми яких можуть бути різними, згодом у доступній бесіді необхідно пояснити інформаторам значення діалектологічних досліджень, роль АУМ і ЛАУМ у цих дослідженнях тощо.

Через складність Програми опитування доцільно проводити удвох або втрьох, що забезпечить повніші й достовірніші відомості місцевого слововживання.

Перед початком опитування, якщо Ви вестимете аудіозапис мовлення, неодмінно повідомте про це інформанта й отримайте від нього згоду на такий запис. Якщо ж згоди немає, то, уважно слухаючи респондента, занотуйте його мовлення на папері.

Діалектолог не повинен підказувати можливі форми слова. Його завдання – безпосередньо почути в мовленні своїх співрозмовників потрібні факти мови.

Пам'ятайте важливе правило: **не треба ставити прямих запитань**: “Вимовляють у вас так?” чи “Вживають у вас таке-то слово чи форму?” і подібні. На такі запитання завжди є стереотипні відповіді “так” або “ні”, “вимовляють” або “не вимовляють”, “вживають” або “не вживають”. Запитання до інформаторів треба ставити чітко, а при семантичних синтаксичних та окремих лексичних і словотвірних питаннях намагатися встановити наявність паралельних форм та конструкцій; за відсутності відповідей на питання з лексики слід перепитувати інформаторів про причини відсутності реалії.

Короткі методичні вказівки до Програми-питальника

1. Мовний матеріал говірки треба записувати від корінних мешканців, які здавна живуть тут і розмовляють місцевою говіркою.

2. Інформатори повинні бути різних вікових груп:

а) від людей похилого віку, носіїв старовинних та архаїчних особливостей говірки;

б) від людей середнього віку (35-50 років);

в) від людей молодшого віку, шкільної та студентської молоді, які добре відчують відмінності місцевої говірки.

3. Записувати лексичні відповідники за питальником у контексті фрази, речення. Рідко вживане слово (трапляються, напр., у прислів'ях, приказках, казці) слід подавати з відповідною приміткою.

Слід пам'ятати важливі правила, яких треба дотримуватися: **достовірності й повноти** записаного матеріалу, **системності й точності** фіксації форм, **точної передачі** на письмі індивідуального мовлення, його фонетичної і граматичної структури. Від достовірності ідіолекту до записів мовної системи окремої говірки – така вага дотримання цих правил.

4. Точно виявляти значення слова, у якому воно вживається у говірці. Якщо слово має декілька значень, то треба записати всі можливі значення, подавши їх у контексті. Якщо слова у програмі-питальнику, і речі, які ними називаються, зникли в даній місцевості, то варто запитати людей старшого віку, чи не було цих слів і речей у минулому і коли приблизно вони вийшли з ужитку.

5. Не варто обмежуватися лише опитуванням за програмою-питальником. Намагайтеся спостерігати особливості місцевої говірки в живому мовленні. Обов'язково зробіть записи різноманітних за тематикою зв'язних текстів.

6. Такі тексти **неодмінно мають бути записані технічними засобами**, бо в такому випадку є можливість простежити функціональну завантаженість окремих лексем у комунікативному контексті.

7. До окремих слів можна подавати малюнки, фотографії, схематичні малюнки, що зводяться цими словами.

8. Слід пам'ятати, що відповідальність записувача матеріалів за визначеною програмою надзвичайно велика. При найменшому сумніві щодо записуваного матеріалу його треба перевірити через опитування інших інформаторів цього ж населеного пункту. Коли ж і після цього немає певності в зафіксованих мовних фактах, слід у записі зазначити сумніви, які вони викликають.

9. Діалектний матеріал необхідно записувати точною фонетичною транскрипцією із проставленням наголосу в кожному слові, крім односкладних.

ПИТАЛЬНИК ІЗ ЛЕКСИКИ

1. Назва для весни: *весна, ярь*.
2. Як кажуть про літню гарну сонячну погоду, коли можна робити всі важливі сільськогосподарські роботи (косити, молотити, сушити сіно та ін.): *веремня, година, хвиля*?
3. Як називається криниця (викопана чи природна, в яку із джерела прибуває вода і звідки можна брати воду): *кирниця, студник, студничка*...?
4. Як називається простір, зарослий деревами: *ліс, хаща*...?
5. Як називається яблуня-дичка і яблуко з неї: *лісниця, лисниця, планка, kwasниця*...?
6. Як називається бур'ян, що жалиться: *кропива, коприва, жаллива*...?
7. Як називається кіт (домашня тварина): *кіт, кут, коцур, мацур*...?
8. Як називається кішка (домашня тварина): *кітка, кутка, мачка, мица, мицька*...?
9. Як називається лисиця (звір): *лисиця, лишка*...?
10. Як називається кажан, летюча миша: *лили, пергач, попергач, перегач, перогач, летюча миша, кожжан*...?
11. Як називається їжак (невеличкий звірок зверху покритий колючими голками): *їж, їжак, ярич*...?
12. Як називається хижий звір вовк: *вовк*...?
13. Як називається кріт (тварина, що живе під землею, з сильно розвинутими передніми ногами, риє ґрунт і вигрібає на поверхню купки нарітої землі): *кріт, крит, крот, бортиця*...?
14. Як називається птах, що кукає: *зазуля, зозуля, куковка*...?
15. Як називається селянський житловий будинок: *хата, хижа*...?
16. Як називається земляна долівка у хаті: *земля, натік, подошов, подишов*...?
17. Як називається дощана підлога у житловому будинку: *міст, поміст, дия, ділі, полаш, позамент*...?
18. Як називається дощана стеля у селянському житловому будинку: *стелина, повала, під, полаш, подлаш*...?
19. Як називається штукатурена (побілена) стеля у житловому будинку: *стелина, плофон, плафонт, повала, пуд, штукатур*...?
20. Як називається приміщення у селянському житловому будинку перед входом у його житлову частину: *сіни, приклят*...?
21. Як називається приміщення у вигляді окремої неопалюваної кімнати у житловому селянському будинку (чи у вигляді окремої будови біля хати) для зберігання їстівних припасів, одягу та іншої поклажі: *комора, кліть, кліти*...? Якщо є відтінки у значеннях – відзначте.
22. Як називається застелений отвір у стіні будинку для світла і повітря: *вікно, оболук, вузор*...?
23. Як називається шибка у вікні, одне з віконних стекол: *шиб, шибка, вічко, учко, очко*...?

24. Як називається піч, у якій печуть хліб і т. ін.: *піч, пец...*?
25. Як називається кухонна плита (мурована чи суцільно металічна): *шпор, шпаргет, шпарагейт, фітув...*?
26. як називається прилад для вигрібання жару чи попелу з печі: *кочерга, кочарга, коцюба, коциба...*?
27. Як називається кочережка у вигляді залізного прута, загнутого на кінці, для поправлення дров і т. ін. у плиті: *коцібан, куціба, клюка, клювка, кутач, покутач, гербивош, гебервош, гербиш, шіргак, шіргок...*?
28. Як називається предмет, куди дивляться, щоб себе бачити: *дзеркало, глядило, грядило, звередло...*?
29. Як називається спеціальне приміщення для свиней: *куча, кутець, клівець, хлівча...*?
30. Як називається хвіртка (невеличкі двері у плоті): *фіртка, дверці, бранка, ворутця, ворітці, капурка ...*?
31. Як називається весілля: *весілля, сватьба, свальба, свадьба, свайба...*?
32. Як називався посаг, придане, частина господарства (худоба, земля, гроші і т. ін.), що отримувала дівчина від батьків при виході заміж: *віно, часть, частка...*?
33. Як називається труна, домовина (ящик з дощок, куди кладуть мерця при похороні): *деревище, домовина, труна, лада, копоршів...*?
34. Як називається місце, де ховають померлих людей: *цвинтар, тин, кладбище, кладьбище, теметів, тенетів, кірітіш...*?
35. Робити похорон, закопувати в землю, предавати землі померлого: *ховати, прятати, погрібати...*?
36. Як називається тризна, поминки померлого після його похорону: *комашня, горячина, посвітини...*?
37. Як називається одна з п'яти рухливих кінцевих частин кисті руки або ноги в людини: *палець, перст...*?
38. Як називається зжата кисть руки для удару: *кулак, п'ясть ...*?
39. Як називається горло (передня частина шиї, що включає в себе початок стравохода і дихальних шляхів): *горло, гиртанка...*?
40. Як називається одна з двох шкіряних складок, що утворюють кінці рота у людини: *губи, варги, гемба...*?
41. Як називається анатомічний орган, що розташований у районі крижей і служить для виділення продуктів обміну речовин (мочі) в організмі людини, тварин: *почка, покрутка, нирка...*?
42. Як називаються вуса (рослинність під носом у чоловіків): *уса, вуса, уста, вуста, бавуса, бовса, баюса...*?
43. Як називається жіноча (дівоча) коса: *коса, кіска, заплітка, варкуч, фіст, чулка, канчук...*?
44. Як називають батька (при звертанні до нього): *тату, няню, няньку?*
45. Як називається особа жіночої статі по відношенню до своїх батьків: *донька, дівка...*?
46. Як називається рідний дядько по батькові (брат батька): *стрий, стрийко, вуйко, уйко...*?

47. Як називається сестра батька або матері: *тітка, тета...?*
48. Як називається жінка сина: *невістка, невіста...?*
49. Як називається хрещений батько: *батечко, нанашко, нанашул, тотайко...?*
50. Як називається хрещена мати: *маточка, матінка, нанашка, нанашкуля, тотайка...?*
51. Як називається хрещеник: *хресник, похресник, покресник, хреснувець, фін, фійн, філін...?*
52. Як називається чоловік чи хлопець однакового з ким-небудь віку: *ровесник, версник, уверсник...?*
53. У якому значенні вживається слово люди (люде): *чоловіки, мужчини чи чоловіки і жінки...?*
54. Як називаються постолои (вид взуття): *постоли, ходаки, вирпці, бочкори...?*
55. Як називається чоловічий капелюх: *крисаня, клибан, клибаня, клибанка, калап, шапка...?*
56. Як називається хустка (кусок тканини, яким жінки зав'язують голову: *хустка, фустка, хустя, плат, платина, ширінка, кестеман, кестеманча...?*
57. Як називається жіночий фартух: *плат, платок, платник, приплатою, пілка, півка, запиначка, припиначка, хуста, шури, катран...?*
58. Як називається рушник (загальна назва): *ручник, рушник, обрус, обруся, утирак, утиральник, отиральник...?*
59. Як називається полотнище, яким покривають стіл: *скатерка, скатерть, обрус, порт, порток, столувка, стулник, пулка...?*
60. Як називається перстень (кільце з яким-небудь коштовним камінцем для пальця руки): *перстень, жуковина, жовковина, обручка...?*
61. Як називається горілка: *горілка, горівка, корівка, палина...?*
62. Як називається яєчня: *яєшниця, ячниця, ротота...?*
63. Як називається холодець: *студенець, драганець, кляганець, кочоня, кочатина, коченятина...?*
64. Як називається біла рідина у вигляді молока з кислуватим присмаком, що залишається після збивання коров'ячого масла: *маслянка, сколотини, сколотина, цмар, цмур...?*
65. Як називається дерев'яна столова ложка (якою їдять рідку чи напіврідку страву): *ложка, лижка, ожиця...?*
66. Як називається глечик, вузька висока глиняна посудина для молока: *глек, товкан, товканка, товканя, довжанка, дужанка, довжак, куплянка, куп'янка, купаня, шупля, шуфля, шуполя, добоня...?*
67. Як називається скляний обплетений лозою бутель для вина, гасу, олії, та ін.: *корчага, плетенка, коршув, шашовання, деміжон, деміціон...?*
68. Як називається спеціальна посудина, в яку доять корів: *дійниця, дійник, скопець, виндилька, жухтарька...?*
69. Як називається шатківниця, прилад, за допомогою якого січуть капусту при засолюванні: *шатківниця, шітківниця, шат куниця, шахтів, ножі, дялів, дяглів...?*
70. Як називається ячмінь (рослина і зерно): *ячмінь, ярець...?*

71. Як називається кукурудза (рослина і зерно): *мелай, тенгерця, кендериця...?*
72. Як називається картопля (рослина і овочі – загальна назва): *ріпа, булі, гарбузи, кумпітери, кромплі...?*
73. Як у вас кажуть *льон* чи *лен* (рослина і волокно)?
74. Як у вас кажуть про рослину, що дає волокно: *коноплі чи колопні?*
75. Як називаються коноплі, що дозрівають і вибираються раніше, коноплі без насіння (чоловічі стебла конопель): *посконні коноплі (колопні), посконь, білі коноплі (колопні)...?*
76. Як називаються материнські стебла конопель (насінневі коноплі): *сім'я, сіменець, сіміль?*
77. Як називається сніпок конопель (в'яжуть при збиранні): *горстка, горсть, сніп, снуп...?*
78. Як називається скручена певним чином горстка довгої трави чи соломи для в'язання снопів: *перевесло, повересло?*
79. Орати землю на зяб: *паренувати, покладати...?*
80. Як називається борона, сільськогосподарське знаряддя для розпушування ріллі: *борона, смик, грана...?*
81. Обробляти ґрунт бороною (перед сівбою, після сівби): *волочити, боронити, оборонати, боронувати, смичити, скородити, грапати...?*
82. Як називається сапа, знаряддя, яким вручну обробляють просапні культури: *сапа, мотика, копачка, копака...?*
83. Як називається посудина у вигляді ріжка, що чіпляють на пояс і в яку кладуть брус для точіння коси: *брусник, кусник, кісник, кусняк, корець, ток, точок, тічка, тюшка, кушка...?*
84. Як називається курка, що висиджує, а потім водить курчат: *квочка, квічка, клока, клочка...?*
85. Як називається бик-плідник: *бугай, буюк, біка, бійка...?*
86. Як називається кабан-плідник: *кнур, кнорос, корном, корнас, конда?*
87. Як називається жеребець, кінь-плідник: *вір, вурь, віряк, огерь, чивдарь...?*
88. Жувати жуйку (про корів, овець, кіз): *румегати, мерендзати...?*
89. Як називається одинока голобля (між двома кіньми, волами), укріплена до передньої осі для повертання воза чи саней при парній запряжці: *дишель, дишинь, руд, рудо...?*
90. Як називається візок на одному колесі з двома ручками для перевезення вручну невеликих вантажів, гною, піску і т. п.: *тачка, торбонца, фурик...?*
91. Як називається пристрій (у вигляді двох паралельних брусів з'єднаних, на певних відстанях поперечними планками-щаблями), по якому піднімаються і опускаються, переміщаючись по щаблях: *драбина, лазиво, луйтра...?*
92. Як у вас називають інструмент, яким забивають цвяхи, клепають косу, б'ють зверху по долоті: *молоток, клепач, клевець...?*
93. Як називається металевий ковпачок, що надівається на палець для зручного трючання голки, коли шиють: *наперсник, наперсток, перстинь, дюсюв...?*

94. Як називається мінеральна речовина білого кольору (одержують після випалювання вапняків), яку використовують для побілки приміщень і т. ін.: *вапно, звисть...?*
95. Як називається палиця разом із навитим на неї клоччям, щоб прясти: *кужіль, куделя...?*
96. Як називається ткацький верстат: *кросна, верстат...?* Якщо паралельно вживаються дві назви, то відзначте, чине пов'язано це з різними видами (конструкціями) ткацького верстата, призначенням та ін. ?
97. Як називається у ткацькому верстаті вал, на який навивають основу: *вал, валок, навій, навой, воротило, воротило, кросно, кросни, жердка, качалка, пришива ...?* Зробіть малюнок верстата і покажіть на ньому назви частин.
98. Як кажуть: *бердо, берда, берди, берто, обердо, бляд, блят, трості, тростьма, тростьми...?*
99. Як називають рухому раму для прибивання ниток при тканні: *ляда, лядо, лада, ладо, оляда, олядо, леда, оledo, набивка, набівка, набилка, наберд, на бердник, набердниця...?*
100. Які є види начиння: 1) *валов'яне, портове, прадовляне, радовляне...?* 2) *куберницьке, коберницьке, вовняне, шерстяне...?* 3) *рушникове, скатирчане...?*
101. Як кажуть: *цівка, цевка, шпулька, шпуля...?*
102. Як називається стрижень для одягання цівки у човнику: *сват, сваток, цвах, цвах, йвак, стрижень, рент, прентик, дротик, попик, голубець, шпенник, печик...?*
103. Як називають людину, що працює на ткацькому верстаті: *ткач, ткаля, ткаха, ткачиха, жінка, що рядна ткає, коберник, коберниця, куберник, куберниця, ковйорщиця...?*
104. Як називається плата натурою (збіжжям) у млині за помол: *мірка, мито, вам, вама...?*
105. Як називається доглядач чи власник млина: *мелник, млинар...?*
106. Як у вас називають число 1000: *тисяча, тисяч, изир...?*
107. Як називається місце , з якого із землі на поверхню витікає струмінь підземної води: *джерело, нора, булькіт, жила...?*
108. Як називають непрозорий стан повітря через нагромадження в ньому водяної пари: *туман, мрак, мрака, мраки, мла, имла, молга...?*
109. Як називається дятел: *дятел, жовна, довбак, дзьовбак, клювач, клюван, клювиця, поклювач, ковтач, поковтач, покутач, попукач, попікач, гаракаль...?*
110. Як називається великий довгоногий перелітний птах: *чорногуз, бузьок, боцок, боцан, говля, гоя, гова...?*
111. Як називається селянська хата разом із господарськими будівлями та городом: *обистя, обійстя, обшаря, помістя, посідок, газдівство, телек, фундуш...?*
112. Як називається міцна балка вздовж всієї хати, що підтримує стелю: *сволок, грагар, драгар, геренда, мештерниця, мештерка...?*
113. Подати малюнок (без покриття) даху із зазначеними на ньому його частин.

114. Як називається огорожа навколо хати, сплетена із хворосту на забитих у землю кілках: *пліт, тин, городина...*?
115. Як називаються великі двері, що зачиняють в'їзд на подвір'я: *ворота, воротниця, порта, брама, каптура, ліса...*?
116. Як називається пристрій біля колодязя для витягування відер із колодязя: *журавель, журавей, журавин, журавка, ваг, вага, ваговиця, вагівниця, кутагош...*?
117. Як називається сіра сипуча маса, що залишається після згорання дерева, соломки і т.п.: *попіл, попіль, попел, спуза, спудза...*?
118. Як називається чорний наліт у вигляді дрібного пилу, що осідає на внутрішніх стінках комина, димоходу: *сажа, саджа, чад...*?
119. Як називається огляд житла і господарства жениха чи нареченої, що проводиться родичами нареченої чи жениха після сватання: *оглядини, обзори, обзери, обзорини, пекарі, піч позерати, піч обзирати, пец позерати...*?
120. Яка існує спеціальна назва для співання весільних пісень (коли звивають вінки для молодої і молодого, коли звивають молоду і т.п.): *ладкати, співати...*?
121. Як називається довге волосся на шії у коня: *грива, гриво, гривна, гривно...*?
122. Яке значення слова челядь: *сім'я, жінки, гурт людей...*?
123. Як називається чоловіків батько: *свекор, тесть, старий...*?
124. Як називається чоловікова мати: *свекруха, свекра, теща, стара...*?
125. Як називається кипляча чи закип'ячена вода: *окріп, кип'яток ...*?
126. Робити розчину на хліб: *причиняти, вправляти, правити...*?
127. Як називається розчина, закваска на хліб у вигляді рідкого тіста, замішаного разом з розведеними дріжджами чи залишком кислого тіста: *причина, причин, квас...*?
128. Як називається затірка(вид страви): *затірка, суканиця, стеранка?*
129. Як називається залишок від коров'ячого молока, позбавлений жирів і білків, що утворюється з кислого молока після відігрівання сиру: *сироватка, сирватка, квасна, квасниця, зварка, дзер, дзера жентиця...*?
130. Як називається сировидна маса, що утворюється в результаті проварювання першого після отелення корови молока: *молозиво, колястра, куластра, кулайстра, курастра...*?
131. Як називається кухонний посуд (загальна назва посуду): *начиння, судина, судинки, судник, черепля, чабряж, граття...*?
132. Як називається миска (дерев'яний, глиняний чи металевий посуд): *миска, миса, блюдо...*?
133. Як називається посудина, пристрій для збивання масла з вершків: *масничка, маслянка, масляник, колотівка, колотівка, колотілниця, колотниця, колотюха, колотюшка, сколотюха, збушка, збушок, боденка, зорболовка...*?
134. Як називається камінь, що кладеться в діжу на квашену капусту: *тяск, тяс, тязок, тяскувник, тяскуник, капустяник, камінь на капусту, капустяний камінь...*?

135. Як називається продовгувата лопаточка для вимішування мамалиги: *копистка, кулешір, токаняник, токанич, баталів, мішак...?*
136. Як називається горизонтальний ніж у плузі, що підрізує скибу землі знизу: *леміш, плита, желізо, широке желізо, підріз, бучку...?*
137. Як називається вертикальний ніж у плузі, що підрізує скибу землі з боку: *чересло, ніж, довге желізо, переднє желізо...?*
138. Як називається одна із двох ручок біля плуга: *чепіга, чепига, чапія, чепія...?*
139. Як називається у плузі широка металева (а в старих дерев'яних плугах дерев'яна) дошка, за допомогою якої відвертається скиба: *полиця, дошка, перо, крило, корманка...?*
140. Як називається знаряддя для копання, перекопування землі: *лопата, заступ, рискаль, лискарь, лускарь, аршов, алишув, аршин...?*
141. Як називається пристрій у вигляді двох певним чином сполучених палиць для обмолочування снопів і т. ін.: *ціп, ціпи...?*
142. Як називається зорана земля, поле: *рілля, ораниця...?*
143. Як називається хлібний злак, із зернят якого виготовляється пшоно: *просо, кюлешка...?*
144. Як називається медоносний хлібний злак: *гречка, татарка...?*
145. Які є назви для редьки: *редька, редьков, редьква...?*
146. Як називається горох (рослина і зерно): *горох, орох...?*
147. Як називається бобова рослина і зерно: *квасоля, басоля, фасуля, пасуля, пасоля...?*
148. Як називається столовий червоний буряк: *буряк, бурак, цвікла, свікла, цвейкла...?*
149. Як називається соняшник: *сонячник, соняшник, сонічник, посонячник, посоняшник, просонячник, слонічник, слонішник, місячник, місяшник...?*
150. Як називається рослина, яку вживають курці: *тютюн, табак, зеленець, доган, довган...?*
151. Як називається дія, що передає обробіток просапних культур сапою: *сапати, копати, пращувати, грецелувати...?*
152. Як називається паразит жита у вигляді темнокоричневого з фіолетовим відтінком ріжка, що паразитує в колоску: *матка, матиця, манна, головня, снітий...?*
153. Як називається паразит на кукурудзі у вигляді наростів чорного пилу, сажі: *головня, снітий, вовк, кила, чернило, помада...?*
154. Як називається листя, пелюстки на качані кукурудзи: *шуміль, шумиль, шумела, шумола, шумелина, шумелиння, шоломіння, шуломіння, шаломіння, пір'я, піриння, папіж, папіжиння...?*
155. Обчищати качан кукурудзи від пелюсток, листя, що їх обгортає: *лущити, чистити, лупити, пірити...?*
156. Теревити кукурудзу, тертям знімати зерно з качанів: *терти, сукати, лупити, лушити, шустати...?*
157. Як називається необтереблений качан кукурудзи (разом із зерном): *струк, стручок, кукурудз, шулюк...?*

158. Як називається обтерєблений качан кукурудзи (без зерна): *качан, гичка, чучка, шишка, шулюк...?*
159. Як називається пастух і доглядач овець: *вівчар, чабан, вучар, учар, югас...?*
160. Як називається звичайна стежка для пішоходів: *стежка, доріжка, пішак, пішачка, пішник, піхурка, пішурка, пішувка, піштайка, піша дорога, піша дорішка, піший путь, путик, путичка...?*
161. Як називається дрюк, яким пригнічують (притискують) сіно чи снопи на возі: *павз, павуз, павзина, пузина, рубель, рудина, чаклук...?*
162. Як називається у возі горизонтально підвішений валок, до кінців якого чіпляються посторонки: *орчик, ворчик, важок, важка, гамфа...?*
163. Як називається залізна щітка, якою чистять коней, корів: *гребло, згребло, греблиця, граб лиця, чесало, чесалка...?*
164. Жувати їжу (роздрібнювати, розтирати зубами і рухами язика): *жувати, жвакати, жнякати, жакати, жвикати, чамкати...?*
165. Ковтати їжу після пережовування: *промикати, прожирати, ковтати, лигати, пролигати...?*
166. Позіхати, протяжно, глибоко вдихувати і зразу ж видихувати повітря з широко розкритим ротом (при бажанні спати, при втомі): *позівати, позіхати, хавкати...?*

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

Оформлення матеріалів діалектологічної практики

I. Зібрані діалектні матеріали (зв'язні тексти, словнички, додатки) і відповіді на питання Питальника необхідно подавати **на аркушах формату А4**. Записи (надруковані або зроблені від руки) мають бути чіткими й розбірливими, виконаними **точною фонетичною транскрипцією**.

У надрукованому тексті дозволяється від руки прописувати діакритичні знаки точної фонетичної транскрипції.

II. Усі матеріали діалектологічної практики повинні бути відображені в **аудіозаписі формату mp3** або **wma**. Запис має бути **чітким та якісним**.

Тривалість запису – **не менше п'ятнадцяти хвилин** від одного інформанта.

Оптимальна тривалість аудіозаписів (без урахування відповідей на запитання в питальнику, якщо Ви його також записуєте) – **30 хвилин**.

III. На титульній сторінці звіту повинні бути зафіксовані такі дані:

а) номер населеного пункту (за сіткою ЛАУМ – за умови, якщо цей населений пункт є в цій сітці);

б) точна назва населеного пункту, де зібрано матеріал, за сучасним та старим адміністративним поділом; район; область;

в) дані про тих, від кого записано матеріал: прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження або скільки років, місце народження, освіта, фах;

г) дані про тих, хто записував матеріал: прізвище, ім'я, по-батькові; науковий ступінь; лінгвістична освіта; чи знайомий раніше з говіркою; терміни обстеження говірки; адреса дослідника і наукової установи, з якою він співпрацює; дані про студентів, які беруть участь в експедиції (прізвище, ім'я, по-батькові без скорочень), курс, назва навчального закладу.

2. Перед початком запису матеріалів подати ще такі відомості:

а) назва селища;

б) відстань до найближчого міста, районного центру, населених пунктів, залізничної станції та відстані до них;

в) які культурні установи, підприємства є в селі;

г) відомості про утворення населеного пункту: коли й ким заснований, звідки прийшли перші поселенці; давня назва чи назви села, давні прізвиська його жителів;

г) орієнтовна чисельність населення та основні види господарської діяльності;

д) чи відбувалися зміни у складі населення за останні 50-80 років.

4. Відповіді обов'язково треба ілюструвати реченнями з розмовної зв'язної мови інформатора, ставити наголос і дотримуватися вимог точної фонетичної транскрипції.

IV. Аудіозапис має бути поданий на CD або DVD.

Інформація, що подається на конверті або вкладиші диска (*зразок*):

<p>смт. Михайлівка Вільнянський р-н Запорізька обл. 14.06.2016 інф. Козачук Марія Іванівна, 1935 р.н. <i>записав Петренко Віктор Васильович</i> <i>студ. 2-го курсу ЗНУ</i></p>
--

На диску має бути створена папка “Петренко_2334-1у_черв.2016”, де Ви розміщуєте звуковий(-і) файл(-и), який(-і) називаєте за прізвищем та місцем проживання інформанта(-ів): “Козачук_Михайлівка_Вільнян.р-н_Зап.обл.”

У разі, якщо диск виявиться порожнім, діалектологічна практика **не зараховуватиметься.**

Записуйте чітко! Дотримуйтесь вимог інструкції!

СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ ЗВІТУ

1. ТИТУЛЬНА СТОРІНКА (див. Додаток А).

2. ЗМІСТ

3. ВСТУП

Тут має бути подана інформація про населений пункт, у якому Ви працювали:

- а) повна назва селища;
- б) відстань до найближчого міста, районного центру, населених пунктів, залізничної станції та відстані до них;
- в) які культурні установи, підприємства є в селі;
- г) відомості про утворення населеного пункту: коли й ким заснований, звідки прийшли перші поселенці; давня назва чи назви села, давні прізвиська його жителів;
- д) орієнтовна чисельність населення та основні види господарської діяльності;
- є) чи відбувалися зміни у складі населення за останні 50-80 років;
- ж) мовні особливості – говірка, говір).

Взірець оформлення вступу до звіту – див. Додаток Д.

4. **РОЗДІЛ I.** У назві розділу вказуєте Прізвище, ім'я та по батькові інформанта.

Наприклад:

РОЗДІЛ I. ПАВЛЮЧЕНКО МАРІЯ ЯКІВНА (1932 р.н.)

РОЗДІЛ II. СТОРОЖУК АНДРІЙ РОМАНОВИЧ (1999 р.н.)

Кількість інформантів визначає кількість розділів. Один інформант – один окремий розділ.

Кожен розділ має включати в себе такі частини.

1. Стислу інформацію про респондента: освіта (неповна середня, середня, професійна технічна, неповна вища, вища), місце народження, час проживання в цьому населеному пункті.

2. Два підрозділи:

1.1. Відповіді на запитання з питальника (на вибір Ви задаєте як мінімум 30 питань).

Ви записуєте і саме питання, і відповідь на нього. Саме питання подаєте курсивом під тим номером, під яким воно розміщене в питальнику, а відповідь інформанта на нього – жирним накресленням, на тому ж рядку, що й питання. І транскрибуєте почуту відповідь. **Наприклад:**

117. Як називається сіра сипуча маса, що залишається після згорання дерева, соломи і т.п.? **Попіл** [поп'іл].

1.2. Текст (або Тексти).

Ви записуєте точною фонетичною транскрипцією почуте. Вимоги до транскрибування діалектних текстів див. у Додатку Д.

Ваш аудіозапис повинен повністю збігатися з текстовим.

Текст Ви можете набрати на комп'ютері, а знаки точної транскрипції чорною пастою проставити від руки. Можете весь транскрибований текст записати від руки.

Якщо від одного інформанта у Вас кілька текстів, то Ви їх називаєте, **наприклад:**

Текст 1. Хрестини в селі

Текст 2. Обжинки

Можна не давати заголовків, а маркувати таким чином:

Текст 1.

[...].

Текст2.

[...].

До текстів одразу після наведення транскрибованого варіанту можуть бути вміщені словники, у яких Ви маєте подати тлумачення діалектних лексем, які трапились в оповіді, наприклад:

Текст 1. Збирання картоплі

[Транскрибований текст]

Взірець оформлення відповідей на запитання з питальника та транскрибованого тексту див. у Додатку Ж.

Словник до тексту

У Вас він складається з двох частин, які Ви розміщуєте одна за одною.

I. Апелятиви.

Словникова стаття має складатися з таких елементів:

- реєстрове слово: БЕРВА;
- точна транскрипція реєстрового слова: [б'єрва];
- його граматичні характеристики: **а)** для іменника – закінчення в р.відм.одн.; **б)** для прикметника (його слід подавати в називному відмінку однини чоловічого роду) – закінчення в н.в. жін. та сер.роду; **в)** для дієслова – видова характеристика;
- значення слова;
- контекст уживання.

(Докладно – див. Додаток А).

II. Ономастичний матеріал.

У цю частину словника Ви включаєте ті оніми (топоніми, гідроніми, антропоніми), які є у Вашому записаному діалектному тексті.

III. Фразеологія

Ця частина має включати в себе власне ідіоми, мінімальні ідіоми, фразеологічні порівняння, що трапляються у записаних текстах, і не є обов'язковою, оскільки фразеологізмів у текстах Ваших інформантів може й не бути.

Тобто коли Ви опитуєте інформанта, то **обов'язково уточнюйте значення незрозумілих слів та назв!**

Взірець оформлення словника до тексту див. у Додатку 3.

ВИСНОВКИ

У цій частині Ви зазначаєте говірку й говір Вашого(-их) інформанта (-ів), подаєте виявлені риси говірки, яку почули з розповіді, за такою схемою:

I. Фонетичні явища – окремо особливості вокалізму та консонантизму (називаєте явище й подаєте ілюстрацію з тексту, який уміщений у звіт). Наголос (якщо є особливості). Інтонація – висхідна, спадна.

II. Морфологічні риси (так само – називаєте рису й ілюструєте прикладами з Вашого тексту).

III. Синтаксис.

IV. Лексичні та фразеологічні особливості (тут наводите ті слова та стійкі вирази, які у Вас є у словнику(-ах) до тексту(-ів)).

Взірець оформлення див. ДОДАТОК I.

ДОДАТКИ (необов'язковий елемент)

До звіту в Додатках можуть бути вміщені фотографії (предметів, про які йдеться в розповідях або у відповідях на запитання питальника, інформантів).

ОБСЯГ звіту (без додатків) – мінімум **30** сторінок.

Отже, на кафедру Ви подаєте:

- 1) текст звіту, скріплений пластиковою папкою-скорозшивачем (забороняється вкладати кожен аркуш звіту в окремий файл!);
- 2) компакт-диск із аудіоматеріалами (обов'язковий компонент) та фотографіями (необов'язковий елемент), а також електронний варіант текстового звіту.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ

Текст звіту набирається на комп'ютері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210 x 297) до тридцяти рядків на сторінці, використовуючи шрифти текстового редактора Word розміру 14 пунктів через 1,5 міжрядкових інтервали.

Звіт може бути написаний від руки в загальному зошиті **зрозумілим почерком**.

Поля та відступи: ліве поле – 30 мм, верхнє і нижнє – не менше 20 мм, праве – не менше 10 мм. Нижнє поле не змінюється й на тих сторінках, на яких є виноски. Абзацний відступ має бути однаковим по всьому тексту – 1,25.

Текст, окрім заголовків, має бути вирівняний по ширині.

Відстань між абзацами – 0 пт. (проставляється в меню Формат\Абзац).

Помилки та інші неточності, виявлені в процесі комп'ютерного набору роботи, можна виправляти шляхом підчищення або зафарбування білою фарбою (“коректором”) і на тому місці вписувати правильний текст.

Заголовки структурних частин звіту “ЗМІСТ”, “ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “ДОДАТКИ” і назви розділів набирають великими літерами симетрично до тексту. Крапка в кінці не ставиться.

Заголовки підрозділів, пунктів набирають маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. **Переноси слів у заголовках не допускаються.**

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом зверху і знизу має становити 3-4 інтервали (два вільні рядки).

Кожну структурну частину звіту треба починати з нової сторінки. Не допускається розміщувати назви підрозділів, пунктів у кінці сторінки, а текст переносити на наступну сторінку.

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів подають арабськими цифрами без знака № і без крапки в кінці.

Не нумерують титульну сторінку звіту та зміст, але включають до загальної нумерації сторінок, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті без крапки в кінці.

Цифру, що вказує на порядковий номер розділу, ставлять після слова РОЗДІЛ, після неї крапку не ставлять, потім з нового рядка набирають заголовок розділу.

Наприклад:

РОЗДІЛ 1
ЖУЧЕНКО НАТАЛІЯ АНАТОЛІВНА (1938 р.н)

Підрозділи мають нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу й порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. Після номера підрозділу також ставиться крапка, потім у цьому ж рядку йде заголовок підрозділу, **наприклад**:

1.1. Відповіді на запитання питальника

Пункти нумеруються в межах кожного підрозділу.

ЗВІТ, ОФОРМЛЕНИЙ НЕНАЛЕЖНИМ ЧИНОМ,
ПОВЕРТАЄТЬСЯ ВИКОНАВЦЕВІ НА ДООПРАЦЮВАННЯ

ЛІТЕРАТУРА

1. Залеський А.М. Діалектна основа фонологічної системи сучасної української літературної мови // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами.— К.: Наукова думка, 1977.— С.50-96.
2. Атлас української мови: У 3 т.— К.: Наукова думка, 1984-2001.
3. Михальчук К.П. Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины // Труды этнографыческо-статистической экспедиции в Западнорусский край: Мат-лы и иссл. Под редакцией П.Чубинского.— СПб, 1872.— Т.7, вып. 2.— С.453-512.
4. Бузук П. Діалектологічний нарис Полтавщини // Український діалектологічний збірник.— К., 1929.— Кн.2. Карти до с. 176, 188, 190.
5. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей.— Ч.І. Звучня і морфологія.— Прага, 1938.— 549 с. + 5 мап.
6. Tarnacki J. Studia porownawcze nad geografia wyrazow (Polecie – Masowsze).— Warszawa, 1939.
7. Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny.— Wrocław, 1957.
8. Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика.— Ч.І-ІІІ.— Ужгород, 1958-1993.
9. Ващенко В.С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини.— Дніпропетровськ, 1968.; Його ж. З історії та географії діалектних слів.— Харків, 1962.
10. Мельничук О.С. Еволюція мови // Українська мова: Енциклопедія.— К.: Українська енциклопедія, 2000.— С.153.; Там же, його: Мова.— С.319.
11. Гриценко П.Ю., Малахівська О.А., Поістогова М.В. Український діалектний фонофонд.— К., 2004.— 167с.

Навчальні посібники

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія.— К.: Наукова думка, 1980.
2. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови.— К.: Наукова думка, 1966.
3. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики.— К.: Наукова думка, 1990.
4. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови.— К.: Наукова думка, 1987.
5. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови.— К.: Наукова думка.— К.: Наукова думка, 1973.
6. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори.— К.: Наукова думка, 1990.
7. Німчук В.В. Походження і розвиток мови української народності // Українська народність: нариси соціально-економічної та етнополітичної історії.— К., 1990.— С.190-227.

8. Німчук В.В. До походження українських діалектів // Наука і культура.— К.: Наукова думка, 1993.— С.128-152.
9. Німчук Василь. Проблема українського діалектогенезу // Проблеми сучасної ареалогії.— К.: Наукова думка, 1994.— С.25-47.
10. Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова.— К., 1994.
11. Півторак Григорій. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів словянських зі “спільної колиски”.— К.: Видавничий центр “Академія”, 2001.— 150с.
12. Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласа української мови.— К., 1949.
13. Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласа українських говорів Закарпатської області УРСР.— Ужгород, 1960.

Вимоги до точної фонетичної транскрипції діалектного тексту

Загальні зауваження

У системі української фонетичної транскрипції використовують усі літери українського алфавіту, крім **я, ю, є**, які можуть позначати і один звук [а], [у], [е], і сполучення двох звуків [ja], [ju], [je]. Букви **ї** та **щ** завжди передають на письмі два звуки - [ji] та [шч]. Літері **ь** (м'який знак) в усному мовленні не відповідає жоден звук. Водночас в українській фонетичній транскрипції використовують запозичену з латинського алфавіту літеру **j**, якою позначаються середньоязиковий щілинний сонорний приголосний, наприклад: [junák], [mojá]; латинською літерою **w** позначають губно-губний звук як алофон фонемі /в/, а літерою **v** – губно-зубний алофон фонемі /в/.

Злиті звуки (африкати) позначаються двома літерами, з'єднаними вгорі дужкою [дж], [дз]. Для позначення цих африкат можна використовувати і спеціальні літери [џ], [ѓ].

В українській фонетичній транскрипції застосовуються такі діакритичні знаки.

1. Відтінки вимови голосних позначають маленькими літерами справа вгорі біля літери, що позначає основний голосний: [ни^ешу], [бе^ару], [го^улубка].

2. Крапкою перед чи після голосного вгорі позначають більш передню артикуляцію голосних заднього ряду в сусідстві з м'якими приголосними: [с'áду], [ста́н].

3. Нескладові звуки позначають відповідною літерою з дужкою над нею: [ходи́ў], [даї].

4. Знак ['] ("акут") угорі з правого боку літери позначає м'якість відповідного приголосного: [с'іл'], [н'іс].

5. Напівпом'якшена вимова приголосних позначається знаком ['] ("апостроф") угорі з правого боку: [в'із], [к'іт], [ж'інка].

6. Двокрапка [:] після приголосного або риска [–] над приголосним позначає його подовження: [с'іл':у], [с'і́л'у].

7. Лабіалізація позначається маленьким кружечком [°] після літери вгорі: [в^оу^ох^о].

8. Назалізація позначається знаком [~] ("хвилька") над літерою, що позначає голосний: [вãм], [нãш].

9. Знак [˘] над голосним позначає головний наголос у слові ([г^ол^ова́]), а знак [˙] використовується для позначення побічного наголосу [з^ол^от^одн^одснї́].

Особливості транскрибування діалектних текстів (згідно з системою, застосованою в Атласі української мови [АУМ: т.1, с.9-10])

Система голосних

- i^e* — звук, проміжний між [i] та [e], але ближчий до [i] (*з'найі^eш*);
i^u — звук, проміжний між [i] та [u], але ближчий до [i] (*мі^uн'і*);
uⁱ — звук, проміжний між [u] та [i], але ближчий до [u] (*міⁱн'і*);
u^e — звук, проміжний між [u] та [e], але ближчий до [u] (*си^eло*);
e^u — звук, проміжний між [e] та [u], але ближчий до [e] (*се^uло*);
ê — закритий і напружений голосний [e] (*дêн'*);
eⁱ — звук, проміжний між [e] та [i], але ближчий до [e] (*май^eш*);
e^a — звук переднього ряду, підняття низьке підвищене, наближений до [ä] (*н'е^aсу*);
â — нелабіалізований голосний [a], пересунений до середнього ряду (*с'âд'*);
ä — нелабіалізований голосний переднього ряду низького підняття (*ун'йâт'*);
ǎ — лабіалізований голосний заднього ряду низького підвищеного підняття (*н'рǎйда, ну'тǎй*);
ô — закритий і напружений голосний [o] (*сôрôч'ку*);
ó — лабіалізований голосний [o], пересунений до середнього ряду (*йойкати*);
õ — лабіалізований голосний переднього ряду [o], тобто огублений [e] (*ойôйой*);
o^y — звук, проміжний між [o] та [y], але ближчий до [o] (*ко^yжух*);
y^o — звук, проміжний між [y] та [o], але ближчий до [y] (*ку^oжух*);
ÿ — пересунений у середній ряд голосний [y] (*т'ÿ'т'ун*);
ÿ̃ — лабіалізований голосний переднього ряду високого підняття (*снÿн*);
ы — голосний середнього ряду високого підняття (*сын*);
ы̃ — голосний заднього ряду високого підняття (*сын*);
ы̄ — лабіалізований задньорядний голосний високого підняття (*бы̄к*);
ie — нелабіалізований дифтонг переднього ряду (*л'іето*);
iê — дифтонг того ж типу, з вужчим, більш напруженим другим компонентом (*л'іêто*);
ïe — нелабіалізований дифтонг переднього ряду з трохи обниженим першим компонентом (*в'ïетер*);
uê — нелабіалізований дифтонг переднього ряду з дуже обниженим, близьким до [u], першим компонентом (*в'уêтер*);
ue — нелабіалізований дифтонг з обниженим першим компонентом (*риедко*);
yo — лабіалізований дифтонг заднього ряду (*куот*);
ÿö — дифтонг такого ж типу, пересунений до середнього ряду (*л'ÿог*);
ÿö̃ — лабіалізований дифтонг переднього ряду (*на н'ÿöй*);
ÿe — лабіалізований дифтонг середньо-переднього ряду (*кует*);
ÿê — дифтонг того ж типу, але з другим компонентом вужчої, більш напруженої вимови (*куêт*);
ÿi — дифтонг того ж типу, другим компонентом якого є голосний [i] (*куит*);
ÿiⁱ — лабіалізований дифтонг передньо-середнього ряду з другим компонентом типу [iⁱ] (*куит*);
ÿĩ — дифтонг такого ж типу, але з другим компонентом [i] (*куит*);
ÿi^ö — лабіалізований дифтонг середньо-переднього ряду, другим компонентом якого проміжний між [i] та [ö] (*тÿi^öк*);
ÿÿ^ö — лабіалізований передньорядний дифтонг, другим компонентом якого проміжний між [ÿ] та [ö] (*тÿÿ^öк*);
Невиразний, занепадаючий компонент дифтонга позначається відповідно малою літерою, напр.: *ie, iê, yo, y^o, ue, uê, ÿi, ÿⁱ* та ін.

Система приголосних

Напівпалаталізованість і палаталізованість приголосних позначається знаком мінуси (') праворуч угорі букви (*m'*, *s'*, *ш'*), палатальність—знаком секунди (") — (*m"*, *д"*, *с"*). Дуже незначний ступінь пом'якшення приголосних, ледь помітний для звичайного слуху, позначається крапкою праворуч літери приголосного (*'н·ебо*).

Часткове знеголошення дзвінких приголосних позначається кутиком (∧) унизу літери відповідного звука (*'баб̣ка*). Часткове одзвінчення глухих приголосних відображається знаком (∨) унизу літери відповідного глухого приголосного (*р'і̣ґ_б'іп*). Можливі також написання типу *бⁿ*, *т^d* та ін.

Довга вимова приголосних і голосних позначається двокрапкою, а напівдовга — однією крапкою після літери (*зна'н':а*, *'маз'у*). Дуже ослаблена (зредукована) вимова звуків зображається літерою меншого розміру, що виноситься трохи вгору (*с'н'і^e*, *'рад'іс'т'*, *ка^e*).

Місце наголосу позначається довгою вертикальною рисою, яка ставиться перед знаком приголосного, що передує голосному наголошеного складу, а коли в наголошеному складі немає попереднього приголосного, то безпосередньо перед літерою голосного (*'муха*, *го'дина*, *'арка*).

Довга пауза має позначення //, коротка — /.

Взірець оформлення титульної сторінки звіту про практику

Запорізький національний університет

ЗВІТ

**ПРО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНУ ПРАКТИКУ,
пройдену в селі Менчикури Веселівського району Запорізької області
(13 червня 2016 року – 21 червня 2016 року)**

Підготував(-ла)

студент(-ка) гр.23 __-__у

Вакуленко Ірина Дмитрівна

Керівник практики: канд.філол.наук,
доцент Бойко Лариса Петрівна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка ECTS _____

Керівник практики: _____

Запоріжжя

2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МАЛЕНКО НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА (1941 р.н.).....	5
1.1. Відповіді на запитання з питальника.....	5
1.2. Текст (або Тексти).....	15
РОЗДІЛ 2. РУДИК ПАВЛО ІВАНОВИЧ (1938 р.н.).....	25
1.1. Відповіді на запитання питальника.....	25
1.2. Текст (або Тексти).....	35
ВИСНОВКИ.....	44
ДОДАТКИ.....	47

Взірець оформлення конверта з компакт-диском

**смт. Михайлівка
Вільнянський р-н
Запорізька обл.
14.07.2016
інф. Козачук Марія Іванівна, 1953 р.н.**

*записав Петренко Віктор Васильович
студ. 2-го курсу ЗНУ*

Взірець оформлення сторінки звіту

РОЗДІЛ 1

ЖУЧЕНКО НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА (1938 р.н.)

Освіта неповна середня, за професією – різноробоча, у с. Веселянці Запорізького району Запорізької області проживає від народження, однак з 1952 по 1968 разом із батьками проживала в селищі Бребої Рахівського району Закарпатської області. З 1969 року повернулася додому в с.Веселянку й дотепер проживає тут.

1.1. Відповіді на запитання питальника

117. *Як називається сіра сипуча маса, що залишається після згорання дерева, соломи і т.п.? Попіл* [п'обп'іл]

1.2. Текст (-и)**Текст 1. Легенда про заснування села**

[Транскрибований текст].

Словник до тексту 1.

БЕЗНА [бэзна] -и, ж. 1. 'болото, непрохідне місце'; 2. 'гущавина в лісі'.

БЕЗЕСЛИХУ [бээслиху] *присл.* 'невідомо куди'.

БЕЗОВИ [бэзови] -а, -е, 'фіолетовий'.

БЕКСАТИ [бэксати], недок., знев. 'плакати, рюмсати'.

Текст 2. Консервування кавунів

[Транскрибований текст].

Словник до тексту 2.

Взірець оформлення вступу до звіту

ВСТУП

Засноване село **Мала Білозерка** на початку XIX ст. Першими поселенцями були 13 козацьких сімей із сіл Мохнівки, Кропивного та Сергіївки Стародубського повіту Чернігівської губернії, яким дозволили оселитись на вільних землях. Свої курені вони побудували у верхів'ї річки **Білозерки** і назвали слободу Верхньою Білозеркою. Пізніше сюди прибуло багато державних селян із Полтавської, Курської та інших губерній. Перші поселенці вважали своєю землею на 30 верст довкола.

Напередодні реформи 1861 року у Верхній Білозерці, яка стала волосним центром, налічувалось 760 дворів, де проживало близько 5 тис. чоловік.

Станом на 1886 рік у селі, центрі Верхньо-Білозерської волості Мелітопольського повіту Таврійської губернії, мешкало 7730 осіб, налічувалось 1204 двори, існували православна церква, єврейський молитовний будинок, школа, поштова станція, 5 лавок, 2 бондарні, колесний завод, постійний двір, проходило 2 ярмарки на рік.

У 1914 році в селі налічувалось 2,3 тис. дворів, в яких проживало понад 18 тис. чоловік.

Кількість населення на 01.01.2015 року – 5300 чоловік, дворів – 2234.

Мала Білозерка – село, центр сільської ради. Розташована за 50 км від районного центру (Василівки). Площа населеного пункту складає 2548,102 га. Село Мала Білозерка лежить в балці на одному з витоків річки Велика Білозерка, на відстані 2,5 км від сіл Ульянівка та Новобілозерка. На річці велика загата. Через село проходять автомобільні дороги Т 0810, Т 0817 та залізниця, станція Мала Білозерка за 1,5 км.

На території Малої Білозерки знаходяться чотири поштових відділення, АТС, ЗАТ “Запорізький залізорудний комбінат”, 28 підприємств

сільськогосподарського виробництва, 35 підприємств торгівлі, 9 підприємств обслуговування населення, православна церква.

Сьогодні в селі Мала Білозерка дві загальноосвітніх I-III ступенів школи №1 та №2 (вчителів – 43, учнів – 335), гімназія інтернатного типу художньо-гуманітарного профілю «Дивосвіт» (вчителів – 36, учнів – 230), Малобілозерська загальноосвітня I-II ступенів школа (вчителів – 17, дітей – 137), Малобілозерська дитяча музична школа, 3 дитячі садки (вихователів – 45, дітей – 126), Будинок творчості “Родинні джерела”, 4 бібліотеки, дільнична лікарня на 20 ліжкомісць (42 медпрацівники), 3 – фельдшерсько-акушерські пункти (8 працівників), 2 аптеки (4 працівники), 2 сільські будинку культури. На базі будинку культури №1 створено культурно-спортивний комплекс.

Остаточно село утворилось в 1812 році.

Про назву Мала (Верхня) Білозерка існує ряд легенд, які записані з вуст старожилів села.

Першопоселенці с. Малої Білозерки добре знали ціну землі і залишалися тут назавжди. Збудувавши перші курені, поселяни почали обробляти землю, промишляти рибою, звіриною, чумакуванням. Жителі одержували високі врожаї гречки, проса, вівса, ячменю, пшениці, з городини – кавунів, огірків, часнику, цибулі, буряка, петрушки тощо. Білозерці розводили овець, які паслись на незайманих степових просторах.

Через річку Білозерку проходив Кримський (Чумацький) шлях.

Більшість білозерчан займались, окрім землеробства, рибальства та мисливства ще й чумакуванням – возили сіль з Червоного озера на Сиваші, а поті продавали її на ярмарках.

У лютому 1917 року до села почали повертатися фронтовики Першої світової.

У квітні 1918 року село було окуповане австро-німецькими військами, які господарювали майже півроку. Для боротьби з ними у вересні того ж року Будков К. А. та Денисенко А. створили підпільний більшовицький осередок.

В серпні 1920 року село визволили від білих військ червоноармійці 2-ї Кінної Армії.

Страшний недорід, посуха 1921 року привела до вимирання людей села. Репресії та голодомор 1932-1933 рр. порушили мирне життя селян до війни.

28 жовтня 1943 року частини 51-ї армії 4-го Українського фронту, зокрема 4-ї Апостолово-Віденської гвардійської стрілецької дивізії визволили Малу Білозерку від фашистських загарбників. Два наші земляки одержали високу нагороду Героя Радянського Союзу: Харченко Федір Олексійович та Якуба Антон Гурійович.

У Малій Білозерці є сільська рада, яка утворена в 1961 році. До сільської ради входить 2 населених пункти, площа яких – 2619,002 га, а саме: Мала Білозерка, Новобілозерка.

На сьогодні в селі люди також продовжують займатися землеробством: вирощують зернові культури (пшеницю, ячмінь, жито і т.д.); овочі, баштан та ін. Деякі жителі села займаються виноградарством, садівництвом, бджільництвом. 55-60% населення села працює на залізнорудному комбінаті (ЧАО ЗЗРК). Ще 15% працюють в магазинах, школах, дитячих садках, сільській лікарні, аптеці, будинку творчості, сільській раді, займаються фермерством. Решта населення це – пенсіонери, діти та безробітні(їх найменша кількість 3-5%).

У ході виконання практики використовувалися такі методи та прийоми: лінгвогеографічний, описовий, бесіда.

Взірець оформлення розділу та його частин

РОЗДІЛ І.

ШОВКОПЛЯС НІНА ІВАНІВНА (1951 р.н.)

Народилася в 1951 році в селі Кіровому Дніпропетровської області. Отримала середню освіту в Кіровській загальноосвітній школі. Закінчила Новомосковський технікум за спеціальністю “бухгалтер”. У 1973 році переїхала разом із чоловіком і двома доньками до Малої Білозерки. Пенсіонерка, раніше працювала бухгалтером в “кладовій” Малої Білозерки: видавала харчі для мешканців села. Проживає в селі Малій Білозерці Василівського району Запорізької області.

1.1. Відповіді до питальника.

3. *Як називається криниця (викопана чи природна, в яку із джерела прибуває вода і звідки можна брати воду): криниця, студник, студничка...? – Колодязь [кО^а лОд'аз'].*

6. *Як називається бур'ян, що жалиться: кропива, коприва, жалива...? – Кропива [крО^а пивА'].*

11. *Як називається їжак (невеличкий звірок зверху покритий колючими голками): їж, їжак, ярич...? – Йожик [йОжик].*

13. *Як називається кріт (тварина, що живе під землею, з сильно розвинутими передніми ногами, риє ґрунт і вигрібає на поверхню купки наритої землі): кріт, крит, крот, бортиця...? – Крот [крОТ].*

15. *Як називається селянський житловий будинок: хата, хижа...? – Хата, дом [хАта], [дОм].*

21. *Як називається приміщення у вигляді окремої непалюваної кімнати у житловому селянському будинку (чи у вигляді окремої будови біля хати) для*

- зберігання їстівних припасів, одягу та іншої поклажі: комора, кліть, кліти...? – **Подвал, погріб** [пo^a двáл], [пóгр'іб].
22. Як називається застелений отвір у стіні будинку для світла і повітря: вікно, оболон, вузор...? – **Вікно** [v'ікнó].
26. Як називається прилад для вигрібання жару чи попелу з печі: кочерга, кочарга, коцюба, коциба...? – **Кочерга** [кo^a чергá].
28. Як називається предмет, куди дивляться, щоб себе бачити: дзеркало, глядило, грядило, звередло...? – **Зеркало** [зéркало].
29. Як називається спеціальне приміщення для свиней: куча, кутець, клівець, хлівча...? – **Свинарник** [свинáрник].
31. Як називається весілля: весілля, сватьба, свальба, свадьба, свайба...? – **Свадьба** [свáд'ба].
32. Як називався посаг, придане, частина господарства (худоба, земля, гроші і т. ін.), що отримувала дівчина від батьків при виході заміж: віно, часть, частка...? – **Придане** [прійдане].
33. Як називається труна, домовина (ящик з дощок, куди кладуть мерця при похороні): деревище, домовина, труна, лада, копоршів...? – **Труна, гроб** [трунá], [гроб].
34. Як називається місце, де ховають померлих людей: цвинтар, тин, кладбище, кладьбище, теметів, тенетів, кірітіш...? – **Кладбище** [клáдб'ішче].
35. Робити похорон, закопувати в землю, предавати землі померлого: ховати, прятати, погрібати...? – **Ховать** [xo^a вáт'].
42. Як називаються вуса (рослинність під носом у чоловіків): уса, вуса, уста, вуста, бавуса, бовса, баюса...? – **Уси** [усій].
45. Як називається особа жіночої статі по відношенню до своїх батьків: донька, дівка...? – **Дочка** [дóч'ка].

48. Як називається жінка сина: невістка, невіста...? – **Невістка** [ни^ев'істка].

49. Як називається хрещений батько: батечко, нанашко, нанашул, тотайко...? – **Кр'юсний** [кр'юсний].

52. Як називається чоловік чи хлопець однакового з ким-небудь віку: ровесник, версник, уверсник...? – **Ровесник, однокласник** [ров'есник], [однокласник].

53. У якому значенні вживається слово люди (люде): чоловіки, чоловіки чи чоловіки і жінки...? – **Чоловіки і жінки** [ч'олов'ікі і ж'інкі].

56. Як називається хустка (кусок тканини, яким жінки зав'язують голову: хустка, фустка, хустя, плат, платина, ширінка, кестеман, кестеманча...? – **Платок** [платок].

1.2. Тексти

Текст 1.

[я заб'їлас' / як вонó // шчас / п'їдождї / я спóмн'у // центрáл'не ч'ї
як там / о^атрáдне // нас по^аслáли / як ми булі / тот / ужé прáкт'їку
про^ахóдили пїс'л'а уч'їл'їшча і в^атрáдне по^аслáли / шкóлу там
стрóїли // ну і^а з^аднóју по^адрóгоју / вонá ўстрїч'áлас'а з^апáрн'ом/ а
тоді я по^анрáвилас'а јому / в'їн нáч'аў до^амéне тот / а вонá нáч'ала
реўнувáт' // Одїн раз як ро^ассéрдилас'а ї нáч'ала ут'угóм бїт' // та ја
як сфатїла ут'уг / як бáхнула јїї ў^алоб // і нам повед'їнку ч'е^їтв'óрки
постáвили // а по^атóм барáки ми крáсили / крáсили / а ја так отóї
жéш / а колі вонá п'їд'їшлá / ц'а^аж д'їўч'óнка / шо ўстрїч'áлас'а ж
вонá з^апáрн'ем / а в'їн до^амéне / і шч'óтко^ају мене по^агóлóв'ї

отаковó як удáрила / і крáска с̂тóї шч'óтки/ а ја ў̂ капрóно^авом
платкú булá / і крáска про^ашлá аж до̂ вóло^аса/ а ја така як закричú /
як закричú / ага / а вóло^ас у̂ крáск'и / придстáв со^уб'í // коли́ бáбушка
однá кáже / б'ин'з'íно^ам з'íл'jú / кáже / і в'итри^еш / пом'íе^ім /
ни^е ро^азстрáжува'с'а / кáже / н'íде н'íчóго ни^е в'идно бúде // ну і ја̂ ж /
éто сáмоје / так ја по^атóм на̂ дрúгий раз як уз'ала шч'óтку і jí̂ ўс'о так
обмáзала крáскоју / шóб знáла / кажú // як // ну отáк жилá ја //
по^атóм приjíхали / жилá ја ў̂ т'óтки // п'íшлá ја з̂ по^адрúжкó^ају ў̂ к'íно́
/ і такá по^агóдка булá по^аганéн'ка / ну дóшч'ик / та тої і стојímó / і
шче̂ ж̂ аф'íши / і д'ив'и^емс'а з̂ по^адрúжкó^ају / а там пáр'ен' в̂ сто^арóнк'и
стој'т' сам само^атóју / а ми такó д'ив'и^емс'а / а в'ін кáже / шо д'ив'и^етес' /
а ја кажú / та прóсто д'ив'и^емс'а / якé к'íно́ / та тої / кажú / н'íна /
н'íна / кажú / мен'í так по^анрáвиўс'а / кажú / тої пáр'ен'/ агá / ну /
кáже / тої / ја зрáзу по^азо^авú̂ јогó / в'ін там̂ же̂ ш̂ јест' / ја ў̂же забúла
/ там два зáла // коли́ в'ін п'íд'íшóў до̂ нас і кáже / ви ў̂ такóму / а ја
кажú / так і так / в'ін вз'áв пом'íн'áвс'а з̂ н'íною тод'í / шо в̂с'íвс'а
б'íл'а мéне / і нáчала ја в̂стр'íч'áц'а з̂ ним //]

Взірець оформлення Словника до тексту

Словник до тексту

I. Апелятиви

БАБУШКА [бабушка] -и, ж. Бабуся. *бабушка одна каже* (МБілоз.).

ВОЛОС [вбло^ас] -а, ч. Волосся. *і краса про^ашла аж до вбло^аса* (МБілоз.).

ВСТРІЧАТИСЯ [ўстріч'атис'а], *недок.* Зустрічатися. *вона ўстріч'алас'а з пар'ном* (МБілоз.).

ДІВЧОНКА [д'іучонка] -и, ж. Дівчина. *ца ж д'іучонка* (МБілоз.).

КРАСИТИ [красити], *недок.* Фарбувати. *а по^ато^м бар'ки ми красили* (МБілоз.).

КРАСКА [краска] -и, ж. Фарба. *і краса про^ашла аж до вбло^аса* (МБілоз.).

ОТАКОВО [отаковб], *присл.* Отак. *і шч'отко^ају мене по^аго^ало^ав'і отаковб як ударила* (МБілоз.).

ПАРЕНЬ [пар'ен`] -я, ч. Юнак. *а там пар'ен` є сто^арбнк'і стоїт'* (МБілоз.).

ПЛАТОК [платбк] -а, ч. Хустка. *а ја ўкапрбно^авом платку була* (МБілоз.).

ПОЗВАТИ [по^азвати], *док.* Погукати. *ја зразу по^азо^авў јогб* (МБілоз.).

ПОНРАВИТИСЯ [по^анравитис'а], *док.* Сподаватися. *а тоді ја по^анравилас'а јому* (МБілоз.).

ПРЕДСТАВИТИ [придставити], *док.* Уявити. *придстає со^уб'і* (МБілоз.).

СПОМНИТИ [спбмнити], *док.* Згадати. *п'ідожді / ја спбмн'у...* (МБілоз.)

УТЮГ [ут'уг] -а, ч. Праска. *ї нач'ала ут'угбм біт'* (МБілоз.)

ЩАС [шчас], *присл.* Зараз. *шчас / п'ідожді / ја спбмн'у* (МБілоз.).

ЩОТКА [шч'отка] -и, ж. Щітка. *і шч'отко^ају мене по^аго^ало^ав'і отаковб як ударила* (МБілоз.).

II. Ономастичний матеріал

ОТРАДНЕ [о^атрадне] -ого. с. Відрадне Запорізького району Запорізької області. *ја спбмн'у // центр'ал'не ч'і як там / о^атрадне* (МБілоз.)

III. Фразеологія

САМ САМОТОЮ. Самотній. *а там на́р'ен` ь сто́рбнк'і сто́їт' сам самотб́ју* (МБілоз.)

Взірець оформлення висновків звіту

ВИСНОВКИ

Мова інформанта(-ки) належить до південно-східного наріччя, середньо-надніпрянська група говорів, степовий діалект. У поданих зразках говірки було виявлено низку таких фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних особливостей.

I. Фонетичні особливості**Вокалізм:**

1. Явище гіперизиму репрезентоване в основному “аканням”, яке є поширеним:
[о^атрадне], [з^адно́бу], [по^адр^уго́бу], [ў^акапр^оно^авом], [б'ін'зіно^ам],
[до^авбло^аса], [ни^еро^азстра́жуваїс'а], [по^аго^ало^ав'і], [по^аго́дка],
[по^агане́н'ка], [по^азо^ав^у́], [по^анра́вилас'а], [по^ато́м], [про^ахо́дили],
[про^ашла́], [ро^ассе́рдилас'а], [шч'о́тко^а́бу].

Інколи [е] в ненаголошеній позиції наближене до [і]: [ч'е^ітв'орки], [помі́је^ім].

2. “Укання” – рідко, в обстежуваному тексті збігається з нормою літературної вимови: [придста́в со^уб'і́].
3. У ненаголошеній позиції [е] може бути наближеним до [и] або навіть збігатися з ним: [придста́в] [ві́три^еш], [ни^еро^азстра́жуваїс'а].
Ненаголошений [и] може зближатися з [е], наприклад, [ді́ви^емс'а].

Консонантизм:

1. Оглушення дзвінкх – поширене: [так ото́ї же ш], [с то́ї шч'отки],
[ро^ассе́рдилас'а], [там же ш], [шче ж], [ја ж], [шоб зна́ла],
[з по^адру́жко^а́бу], [по^аго́дка], [всі́вс'а], [встр'іч'ац':а].
2. Натрапляємо й на часткове знеголошення дзвінкх: [ни^еро^азстра́жуваїс'а].
3. В аналізованому тексті спостерігається явище субституції: [сфаті́ла] ([ф] замість [хв]).
4. Простежується також втрата початкового [j] у префіксованих дієсловах з основою *ити*: [про^ашла́], [п'ід'ішбо́ў].
5. Чуємо також м'яку вимову передньоязикових замість нормативної твердої перед [и]: [пра́кт'іка], [уч'і́л'ішче].
6. Тверді в літературній вимові шиплячі в розгляданому тексті зазвичай м'які або напівпом'якшені ([уч'і́л'ішче], [ўстр'іч'а́лас'а], [на́ч'аў], [ді'ўч'о́нка],

[шч'бтка], [дбшч'ик], але трапляється й ствердіння їх, наприклад: [аф'іши].

7. Спрощення вимови звукосполуки [шч] у сполучнику [шо].

8. Інтонація розповіді висхідно-спадна.

II. Морфологічні особливості

1. Постфікс **-ся** вживається як у нестягненому, так і в розмовному стягненому (**-сь**) варіанті: **встрічалася**, **понравилася**, **забилась**,

2. Інфінітивний суфікс **-ти** вживається у стягненій формі **-ть**: **ревнують**.

Під впливом російської мови спостерігаємо низку явищ.

1. Зміна кореневого голосного: **забилась** замість **забулася**.

2. Порушення норм чергування приголосних, зумовленого їх палаталізацією перед голосними переднього ряду: **у краскі**, **в сторонкі**.

3. Стягнена форма особових дієслівних закінчень: **помиєм**.

4. Порушення норм уживання флексії в родовому відмінку іменників II відміни чол.роду однини: **два зала**,

5. Нерідко російськомовні слова адаптуються до українських. Наприклад, у вимові маємо українськомовні звуки: **строїди** (< рос. *строили*), **встрічаться** (< рос. *встречаться*), **красиди** (< рос. *красили*); на морфемному рівні українськомовного забарвлення набувають різні афікси: **Отраднє** (< рос. *Отрадное*), **[понравивс'а]** (< рос. *понравился*), **не розстраююся** (< рос. *не расстраивайся*), **щоткою** (< рос. *щеткой*); а інколи вони можуть навіть втрачатися: **спомню** (рос. *вспомню*).

6. Прислівник **отакով** має додаткові суфікси **-ов-о**, що, вважаємо виконують модифікаційну функцію.

7. Збірний іменник **волосся** має говірковий варіант **волос**.

8. Порушення правил узгодження числівника **два** з іменником у сполучі **два зала** (замість **два зали**)

III. Синтаксичні особливості

Повторне вживання частки **же**: **так отбі же ш**.

Бачимо порушення узгодження присудка з додатком: **бахнула її в лоб** (замість **бахнула її в лоба**).

Загалом же аналізований текст за своїми синтаксичними особливостями не відрізняється від літературної норми.

IV. Лексичні особливості.

У розгляданому тексті спостерігаємо значну кількість росіянізмів, а саме: **[пар'ен']**, **[на'ч'ала]**, **утюг**, **дівчонка**, **щотка**, **краска**, **представ**, **[т'бтка]**, **[по^адру'жка]**, **[жест']**.

V. Фразеологічні особливості.

В аналізованому тексті натрапляємо на один фразеологізм – *сам самотою*. Загалом пропонуваній фрагмент усного діалектного мовлення не відзначається фразеологічним багатством.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ЗМІСТ ПРАКТИКИ.....	6
ПИТАЛЬНИК ІЗ ЛЕКСИКИ.....	11
ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗВІТУ.....	19
СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ ЗВІТУ.....	21
ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ.....	24
ЛІТЕРАТУРА.....	26
ДОДАТКИ.....	28

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Меркулова Оксана Володимирівна

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА ПРАКТИКА:
методичні рекомендації
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
напряму підготовки “Філологія”
професійного спрямування “Українська мова і література”

Рецензент: к. філол. н., доцент Мацегора І. Л.

Відповідальний за випуск: д. філол. н., професор Білоусенко П. І.

Коректор: к. філол. н., ст. викл. Меркулова О. В.